

مجله ی بین المللی تحقیقات علمی علوم اجتماعی
مجلة البحوث العلمية العالمية للعلوم الاجتماعية
Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi
International Journal of Social Science Research

دیوان

ISSN: 2706-6428 E-ISSN: 2707-7462

جلد: ۰۲ شماره: ۰۲ سال: ۱۴۰۰
Volume: 2 Issue: 2 Year: 2021

حکم تحديد نسل از نظر فقه اسلامی
تنظیم الأسرة في الفقه الإسلامي
İslam Fıkhı Gölgesinde Nesli Sınırlandırmanın Hükümü
The rule of birth control from the point of view of Islamic jurisprudence
Doi: <http://dx.doi.org/10.48117/Diwan.2021.7>

پوهندوی عتیق الله نافع*

Makale Bilgisi / Article Information

Makalenin Türü/Article Type: Araştırma makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Received Date: 17.06.2020

Kabul Tarihi / Accepted Date: 16.03.2021

معلومات مقاله / المعلومات للمقالة

نوع مقاله / نوع المقالة: تحقیقی / تحقیقیة

تاریخ دریافت مقاله / تاریخ استلام المقال:

تاریخ پذیرش مقاله / تاریخ قبول المقال:

این مقاله توسط نرم افزار تورنیتین (Turnitin) بررسی شده (plagiarism) یا سرقت ادبی تثبیت نگردید.

قد خضع المقال لبرنامج فحص الانتحال (Turnitin) و لم يثبت أنه من السرقات الأدبية.

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

نحوه ارجاع دهی از این مقاله در پاورقی

عتیق الله نافع، "حکم تحديد نسل از نظر فقه اسلامی"، مجله دیوان ۲/۲ (سرطان ۱۴۰۰)، ۹-۲۳.

Atıf

Atıqullah Naafeh, "İslam Fıkhı Gölgesinde Nesli Sınırlandırmanın Hükümü", *Diwan Dergisi* 2/2 (Temmuz 2021), 9-23.

* عضو کادر علمی دیپارتمنت ثقافت اسلامی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه جوزجان / افغانستان.

ORCID ID: 0000-0003-3843-5918

چکیده

موضوع مقاله هذا حکم تحديد نسل از نظر فقه اسلامى مى باشد، که تحديد نسل در اصطلاح فقهى عبارت از: متوقف ساختن و منع کردن حمل و ولادت بعد از رسیدن فرزندان به تعداد مورد نظر مى باشد، و از منع و تنظيم نسل تفاوت دارد.

موضوع تحديد نسل بگونه رسمى آن تحت عناوين: تحديد نسل و تنظيم نسل يا کنترل جمعيت درسال ١٧٩٨م توسط اقتصاد دان انگليسى بنام مالتوس و كشيلى در كشور انگلستان مطرح شد، سپس فراسيس بلاس فرانسوى و چارلز نورتون داکتر مشهور امريكايى آنرا ترويج دادند؛ عمده ترين طرق منع و تحديد نسل عبارت از: اخراج رحم، خنثى کردن حجرات تناسلى زوجين، استفاده از ادويه و وسايل مانع باردارى و عزلت از خانم مى باشد؛ شريعت اسلامى در فرزند آورى و افزايش نسل انسانى توجه و تأکید بيشترى نموده است، بنا برين از دیدگاه اكثر فقهاى متقدمين و متأخرين تحديد نسل، ويا منع دايمى آن از ابتدائى ازدواج جز در شرايط خاص و موجوديت برخى ضروريات شرعى مانند يقينى بودن خوف مرگ مادر و...، بخاطر مشكلات خانوادگى، اقتصادى، صحى و اجتماعى جواز ندارد، ولى تنظيم نسل به اساس مشكلات خانواده گى، اقتصادى، صحى و اجتماعى نيز جواز داده شده است.

اهداف اساسى تحقيق مقاله علمى هذا عبارت از: معرفى تحديد نسل، شناسايى موارد جايز ونا جايز آن و طريقه و وسايل شرعى تحديد نسل بوده، و روش تحقيق آن كتابخانه مى باشد، که با استفاده از مآخذ معتبر علمى و اسلامى آماده گردیده است.

ملخص

تاولت هذه المقالة مفهوم تنظيم الأسرة في الفقه الإسلامى، وتنظيم الأسرة اصطلاحاً عند الفقهاء هو اتخاذ الإجراءات الضرورية من قبل الزوجين لمنع الحمل بعد أن يبلغ عدد الأولاد إلى عدد محدد، وذلك يختلف تحديد النسل. وقد طرح موضوع تحديد النسل أو تخفيض النسل أو إدارة عدد السكان رسمياً لأول مرة العالم الاقتصادي الإنجليزي مالتوس وراهب عام ١٧٩٨م في بريطانيا. ثم بعد ذلك روجه فراسيس بلاس الفرنسي وشارلز نورتون الطبيب الشهير الأمريكي. ومن أشهر طرق تحديد النسل ومنعه استئصال الرحم، وتعقيم الزوجين، واستخدام حبوب منع الحمل والأدوية، وأدوات منع الحمل، والابتعاد عن المرأة. وقد حث الإسلام وأكد على طلب الذرية، وكثرة الذرية، وكثرة الإنجاب. لذلك قد أبطل العلماء والفقهاء قديماً وحديثاً تحديد النسل، ومنع الحمل بشكل دائم منذ عقد الزواج، إلا في حالات خاصة ولضرورة شرعية كالخوف من أن الحمل يؤدي إلى وفاة الأم. أما في غير ضرورة شرعية كالخوف من الفقر، والمشاكل الأسرية والصحية والاجتماعية؛ فلا يجوز أبداً. وقد يجوز تنظيم الأسرة على حسب أوضاع الأسرة بما في ذلك وضعها الصحي والاجتماعي والاقتصادي.

والهدف الأساس لهذا البحث هو التعريف بتنظيم الأسرة، ومعرفة جوازه أو عدم جوازه، طرق تنظيم الأسرة و أدواته الشرعية. واعتمد الباحث في جمع البيانات على الكتب الإسلامية المعتمدة.

واژه های کلیدی:

تحدید نسل، منع نسل، تنظیم نسل، عوامل، دلایل و حکم شرعی.

الكلمات المفتاحية:

تنظيم الأسرة، تحديد النسل، منع النسل، العوامل، الأدلة والحكم الشرعي.

Anahtar Kelimeler: Özet

Neslin
Sınırlandırılması,
Neslin kalıcı olarak
engellenmesi,
Neslin kontrol altına
alınması, Sebepler,
Deliller, Şer'î
hükümler.

Bu makalenin konusu İslam fihkî açısından nesli sınırlamanın hükmü olup fikhî anlamda şöyledir: Doğumu durdurmak ve çocukların belli sayıya ulaştıktan sonra hamileliği engellemektir ki bu nesli engellemek ve düzenlemek ile farklıdır.

Nesli sınırlama konusu resmi olarak şu başlıklarda ele alınmıştır: Nesli sınırlama, nesli düzenleme veya toplumun kontrol edilmesi konusu İngiliz iktisatçı Thomas Malthus (1798) tarafından ortaya atılmış, daha sonra Francis Place ve Amerikalı doktor Charles Norton bu görüşü yaygınlaştırdılar. Nesli sınırlamada başvurulan yollar rahmin aldırılması, eşlerin üreme organlarındaki hücrelerin etkisizleştirilmesi, değişik ilaçlar ve doğum kontrol hapları ve kadının düşük yapmasıdır. İslam insan neslinin çoğalmasına dikkat çekerek teşvik etmiştir. Bu sebeple ilk dönem ve sonraki dönem âlimlerinin çoğunluğuna göre annenin doğum sırasında ölüm korkusu gibi ciddi ve şer'î gerekçe dışında kalan ailevi sorunlar, sağlık ve ekonomik sebepler ile neslin sınırlandırılması veya kalıcı olarak engellenmesine cevaz vermemişlerdir.

Bu makalenin temel hedefleri neslin sınırlandırılması konusunu tanımak, şer'î yönden cevaz verilen ve verilmeyen noktaları belirlemektir. Bu araştırmada kütüphaneyöntemikullanılmışolupmuteberislami veilmîkaynaklartakipedilmiştir.

Keywords:

The restriction
of generation,
prohibition of
the generation,
family planning,
population control
and Islamic
traditional sentence.

Abstract

The current paper is "Sentence of limiting Generation from the Islamic Jurisprudence Perspective". The restriction of generation is an Islamic jurisprudence term, and is to stop and to ban the pregnancy and delivery, after having the adequate amount of children. It differs from the preventing the pregnancy and the family planning.

The "Restriction of Generation" was officially proposed as the restriction of generation and the Principle of Population by a British economist scholar in England in 1798. Later, Malthusian theory was promoted by a French scholar Francis Place and a famous American doctor Charles Norton. The main methods of the restriction of generation are: extraction of the women's uterus, neutralization of the sexual cells of the couples, utilization of the tools and medication to prevent pregnancy and the isolation of couples' form each other; Islamic tradition, has focused and emphasized on having children and increasing the human being' generation. Therefore, according to the classic and contemporary Islamic scholars, the restriction of generation, form the very beginning of the marriage, except the particular conditions and the presence of legal urgencies, like, the existence the threats to the mother life..., and due to family, economically and health and social issues, committing this is considered to be illegal. But, family planning according to the family, economically, health, and social challenges has been permitted.

This paper aims: to introduce the restriction of generation, to identify the legal and illegal conditions for the restriction of generation. This library research was done referring to the most authentic and reliable resources to increase the validity the quality of this paper.

مقدمه:

پدیدهٔ تحدید نسل (محدود ساختن اطفال و فرزندان به حد معینی، که بیشتر از آن نشود) بر فعلاً در اکثر کشور های جهان رواج یافته، ولی بنیانگذار این پدیده کشورهای غیر اسلامی بوده، که بدون در نظر داشت کدام اصول و ضوابط و محدودهٔ آن را بهترین راه پیشگیری از بحران اقتصادی دانسته، از آن استفاده می کنند، همچنان در اکثر مطلق کشورهای اسلامی، بویژه در کشور عزیز ما افغانستان نیز خواسته یا ناخواسته موضوع تحدید نسل در حال رواج شدن است، که اکثر مسلمانان از حکم شرعی آن آگاهی درست نداشته، در جستجوی دیدگاه مقدس اسلام پیرامون این موضوع میباشد، خوشبختانه در شریعت اسلامی بحیث شریعت جامع و فراگیر، که در بر گیرنده و تنظیم کننده امور ابعاد مختلف زندگی بشریت در چهارچوب مشروعیت بوده، پاسخگوی تمام نیازهای بشریت میباشد، احکام مسایل جدید و معاصر از جمله تحدید نسل نیز بیان شده، و بوسیله کوشش و زحمات فقهاء و مجتهدین کرام توضیح گردیده است، بنابر این خواستم مقاله علمی تحت عنوان (حکم تحدید نسل از نظر فقه اسلامی) آماده نمایم، که اهداف اساسی تحقیق مقاله علمی هذا امور ذیل میباشد:

- معرفی تحدید نسل و تفاوت آن از منع و تنظیم نسل
 - شناسای تاریخچه، عوامل و شرایط شرعی تحدید نسل
 - شناسای حکم شرعی تحدید نسل و موارد جایز و ناجایز آن در شریعت اسلامی
 - شناسای طریقه و وسایل شرعی تحدید نسل
- اهمیت تحقیق موضوع هذا این است، که امروزه موضوع کنترل یا محدود سازی جمعیت و جمعیت شناسی در سایر کشور ها از جمله کشور عزیز ما افغانستان مورد توجه قرار گرفته است، که حتی این پدیده در برنامه ریزی های ملی و در زندگی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملت های معاصر ارتباط داده می شود، بویژه کشورهای صنعتی تلاش به این دارند، که چگونه بتوانند نفوس شان را در توازن نگهدارند تا از هر لحاظ به آنان رسیده گی خوب و به موقع نمایند.
- روش تحقیق در این مقاله علمی کتابخانه بوده، که با استفاده از مآخذ معتبر علمی و اسلامی آماده گردیده است.

مهمترین سوالاتی، که در این موضوع مطرح است، اینک: تحدید نسل و تفاوت آن از منع و تنظیم نسل چیست؟ این پدیده با چه عوامل و از چه زمانی به وجود آمده و به کدام اهداف صورت میگیرد؟ تحدید نسل چگونه و با چه وسایلی صورت میگیرد؟ از همه مهم حکم این پدیده از دیدگاه دین مقدس اسلام چیست؟ و...، ان شاء الله تعالی در مقاله هذا کوشش می شود تا جهت توضیح هر یک از سؤالات مطرح شده در مورد موضوعات آتی بحث صورت گیرد: ۱- تعریف تحدید نسل و اصطلاحات نزدیک به آن و تفاوت آنان از همدیگر- تاریخچه تحدید نسل ۳- دلایل و عوامل تحدید نسل ۴- عملیه ها و وسایل

تحدید نسل ۵- حکم شرعی تحدید نسل ۶- دلایل موارد جایز و ناجایز آن ۷- مناقشه دلایل طرفداران این نظریه ۸- یافته ها یا نتایج ۹- نتیجه گیری از بحث ۱۰- پیشنهادات.

پیشینه ی موضوع هذا این بوده است، که برخی از دانشمندان در ادوار مختلف تاریخ موضوع تحدید نسل را در اکثر مطلق نوشته های شان، ولی به شکل ضمنی و غیر مستقل و اکثراً به زبان عربی مورد بحث قرار داده اند.

تعریف تحدید نسل: تعریف تحدید نسل به ترتیب ذیل بیان می گردد:

الف - تحدید نسل در لغت: تحدید به معنی منع کردن، محدود ساختن، منحصر ساختن چیزی به تعداد معین یا زمان یا مکان معین و یا مشخص نمودن حد و مرز چیزی آمده است.^۱

از اینکه مبحث اساسی ما در این مقاله حکم محدود کردن نسل است، و نسل به معنی ذریه، فرزند و دودمان می باشد.^۲

ب- تحدید نسل در اصطلاح: دانشمندان اسلامی تحدید نسل را بگونه متعدد تعریف نمودند، که مشهورترین آن قرار ذیل است:

- تحدید نسل در اصطلاح عبارت از: منحصر ساختن و محدود نمودن توالد و تناسل می باشد.

- به عباره دیگر عبارت از: متوقف ساختن و منع کردن حمل و ولادت بعد از رسیدن فرزندان به تعداد مورد نظر میباشد.^۳

اصطلاحات نزدیک و مشابه به تحدید نسل: این اصطلاح عبارت از: منع نسل و تنظیم نسل می باشد، که از جهتی با تحدید نسل وجوه مشترک داشته، و از جهت دیگری فرق های نیز داشته است، به همین سبب احکام آنها نیز در موارد مختلف فرق می کند، که هر یکی این اصطلاحات ذیلاً تعریف و توضیح می گردد:

۱- منع (قطع) نسل: منع نسل یا قطع حمل، که تعقیم یا عقیم ساختن نیز گفته شده و کاربرد اصلی آن در زبان عربی "عقم" می باشد، که عقم در لغت به معنی خشکی، که از اثر پذیری یک چیز مانع می شود، و "عقیم" به کسی گفته می شود، که از وی اولاد نشود، خواه زن باشد یا مرد، چنانچه در زبان عربی بر زنی که نازا باشد چنین گفته می شود: (عقمت المرأة، فهی عقیم*)، یعنی خشک شد زن، پس او نازا است.^۴

^۱ رضا مهبیار، فرهنگ اجدد عربی فارسی (تهران: نشر احسان، ۱۳۸۶ ش). ۵۷۶.

^۲ محمد معین، فرهنگ فارسی معین (تهران: مؤسسه انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۱)، ۸/۱۲۰.

عبدالحق حنیف، چراغ حکمت (پروان: دانشگاه پروان، ۱۳۹۴)، ۱۴۶.

^۴ حسین بن محمد الاصفهانی، المفردات (دمشق: دارالعلم، ۱۴۱۲ ق)، ۲۵۶.

همچنان در زبان عربی برای مردی که از وی اولاد نشود چنین گفته شده است: (رجلٌ عقیمٌ و عقامٌ) یعنی مرد نازا است.^۵

۲- تنظیم نسل: تنظیم نسل چنانچه از نام او آشکار است، به معنی ترتیب و منظم ساختن سلسله ولادت ها با ایجاد وقفه میان آنها می باشد، که این اصطلاح هرچند با اصطلاح تحدید نسل وجوه مشترکی دارند، اما بگونه کلی حکم فقهی آن از منع و تحدید نسل فرق می کند.^۶

وجه افتراق اصطلاحات منع نسل، تحدید نسل و تنظیم نسل: در اینجا اصطلاحات متذکره از دیدگاه فقهای معاصر تعریف گردیده، و موضوعات ضروری هر یک از اصطلاح منع نسل، تحدید نسل و تنظیم نسل نیز بیان می گردد تا از بحث این موضوعات تفاوت آنها بیشتر واضح و آشکار گردد:

الف- منع نسل یا حمل: منع نسل یا حمل عبارت از انجام عملیه یا بکارگیری وسایلی است، که به هدف حایل واقع شدن میان نطفه مرد و تخمه زن صورت می گیرد، و یا بگونه دائمی حجرات تناسلی را از بین می برد، مانند استفاده ادویه ها و وسایل ضد حاملگی بطور دائمی یا عزلت و خود داری نمودن از همبستری در اوقات بارگیری زن و مانند آن، و یا هم مؤقتی.^۷

ب- تحدید نسل: عبارت از متوقف ساختن توالد و تناسل است بعد از اینکه فرزندان به تعداد معین مورد نظر برسند.^۸

البته این تحدید و توقف تناسل به علاقه زوجین یا مقتضیات خانواده، و یا هم به تبعیت از قوانین وضعی برخی از کشورهای غیر اسلامی می باشد، که محدودیت ها را بر توالد و تناسل ایجاد نموده و بر اساس آن هیچ خانواده نمی تواند فرزندانیش بیشتر از اندازه تعیین شده در قانون را داشته باشد.

ج- تنظیم نسل: عبارت از بکارگیری عملیه یا وسایلی است، که بوسیله آن حجرات تناسلی از بین نرفته، بلکه هدف از آن متوقف ساختن حمل است برای چند مدت محدود و معین بخاطر مصلحتی، که خود زوجین اختیار می کنند، و یا هم از طرف اطباء برای شان توصیه می گردد، این موضوع در میان فقهاء به نام تنظیم خانواده یاد شده، و کتاب هایی نیز در این مورد نگاشته شده است، که در این اواخر در کشور ما تحت عنوان فاصله میان ولادت ها رواج یافته، و برخی مؤسسات و منابع نیز جهت رواج شدن بیشتر این موضوع کار می کنند، که در این باره ورکشاپ های آگاهی دهی دایر نموده و پوستر های تبلیغاتی نصب و نشر می کند.

^۵ احمد بن محمد المقرئ، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر (قاهره: دار الحدیث، ۲۰۰۳م)، ۱۲۰.

^۶ حنیف، چراغ حکمت، ۱۴۷.

^۷ بکر بن عبدالله ابو زید، فقه النوازل (مصر: مؤسسة رسالت، ۱۴۱۶)، ۹۴.

^۸ حنیف، چراغ حکمت، ۱۴۸.

خلاصه اینکه:

- اصطلاح اولی (منع و قطع نسل): عدم توالد و تناسل کلی است، یعنی ابتداءً و انتهاءً.
 - اصطلاح دومی (تحدید نسل): توقف و خاتمه دادن به توالد است، بعد از ولادت تعداد مورد نظر فرزند.

- اصطلاح سومی (تنظیم نسل): ایجاد وقفه میان ولادت ها است با در نظر داشت مصالح زوجین.
تاریخچه تحدید نسل: تحدید نسل در تاریخ بشریت سابقه طولانی دارد، چنانچه تمام ادیان و مذاهب موافق ازدواج و تولید نسل بوده، و متفکران، فیلسوفان، حکام و سلاطین نیز در تشکیل ازدواج و فرزند آوری در خانواده و افزایش نسل انسانی در جامعه نظر مثبت داشته اند، ولی در عین حال شواهد در جلوگیری از کثرت نفوس نیز وجود دارد، مثلاً قبل از اسلام در زمان جاهلیت احیاناً اولاد و فرزندان بنابر انگیزه های مختلف مانند ترس از نفقه و مخارج زنده گی و ننگ و عار و... به قتل میرسید و بر تعداد آنان محدودیت وضع میشد، اما شریعت اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی توجه و تأکید بیشتر نموده، و تحدید نسل را بدون دلایل موجه نکوهش کرده، و نادرست می داند، چنانچه حدیثی از احمد وابن حبان روایت شده است، پیامبر ﷺ ارشاد فرمودند: «عن معقل بن یسار قال: جاء رجل إلى ﷺ فقال: يا رسول الله إني أصبت امرأة ذات حسب وجمال وأنها لا تلد، أفأتزوجها؟ قال لا، ثم أتاه الثانية فنهاه، ثم أتاه الثالثة، فقال ﷺ: تزوجوا الودود الولود فإني مكاثر بكم»^۹ ترجمه: «از معقل بن یسار روایت است، که ایشان فرمودند: روزی مردی نزد رسول الله ﷺ آمد و گفت: من زنی صاحب شرف و زیبایی را یافتم، ولی فرزند نمی آرد (عقیم است)، آیا با وی ازدواج کنم؟ پیامبر ﷺ فرمودند: نخیر، در مرتبه دوم نیز آمد چنان پرسید، او ﷺ نهی کردند، و در مرتبه سوم آمد و سؤال نمود، رسول اکرم ﷺ گفتند: «شما با زنان بسیار دوست داشتی و بسیار زاینده ازدواج نمایید، که من در روز قیامت بکثرت شما (امت) می بالم» این حدیث را سنن النسائی نیز در شماره (۳۲۲۷) خود روایت نموده است.

همچنان برخی از مردم در زمان جاهلیت دختران را از بهره شیطان می دانستند و عده هم از وجود آنان عار و ننگ داشته، که از وجود آنان حتی الامکان بوسیله زنده به گور کردن دختران یا قتل آنان و غیره جلوگیری می کردند؛ دین مبین اسلام این کار آنان را نکوهش و منع فرمود، ولی در تاریخ اسلام نیز با روش خیلی متفاوت از روش های متذکره جلوگیری از حمل وجود داشته است، طوریکه از حضرت جابر روایت است، که او شان فرمودند: «كُنَّا نَعْرِضُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ»^{۱۰} ترجمه: «ما در زمان رسول الله (از خانم های خویش) عزلت می نمودیم در حالیکه قرآن نازل می گردید»، که این حدیث شریف دلالت

^۹ سلیمان بن الأشعث بن شداد بن عمرو بن عامر ابو داود، سنن ابی داود (کابل: مکتبه الافغان، ۱۴۳۵ق)، ۲/۲۸۰.

^{۱۰} محمد بن اسماعیل البخاری، الجامع المسند الصحيح المختصر من امور رسول الله صلی الله علیه وسلم و سننه وایامه المعروف بصحيح البخاری (دمشق: دار طوق النجات، ۱۴۲۲ق)، "النکاح"، ۹۳.

می کند، که روش عزلت گزینی جهت تحدید نسل در جوامع اسلامی رواج بوده است، ولی این محدودیت در ملل غربی و غیر اسلامی مثلاً استرلیا و اسپانیا در اوایل بگونه های دیگری مانند اسقاط جنین، از بین بردن آن بعد از ولادت جهت رهایی از تکالیف آن از قبیل مخارج زندگی، تداوی، تربیت و... بود، اما بدون تفکیک میان پسر و دختر، طوریکه طفل را بعد از تولد می دیدند، اگر ضعیف، معلول و غیره باشد از بین می بردند تا آنکه بطور رسمی برای اولین بار نظریه تحدید نسل توسط اقتصاد دان انگلیسی مالتوس و کشیش پروتستان در سال ۱۷۸۹م در انگلستان مطرح شد و سپس فراسیس بلاس فرانسوی و چارلز نورتون پزشک مشهور آمریکایی آنرا ترویج نمودند؛ بعداً در جوامع اسلامی نیز بشکل غیر رسمی سرایت کرد.^{۱۱}

دلایل و عوامل تحدید نسل: طرفداران تحدید نسل برای اثبات و ترویج نظریه شان به این دلایل و

عوامل استدلال می کنند، که مهمترین این دلایل و عوامل قرار ذیل می باشد:

۱- خوف تنگ شدن زمین به مردم: به نظر طرفداران این نظریه مناطقی، که امکان سکونت مردم و زراعت و تولیدات آن محدود می باشد، و وسایل دیگر معیشتی از قبیل صنعت، مالداری، تجارت و امثال آنها نیز اندک اند، اما بر عکس آن توالد و تناسل جوامع بشری بصورت روز افزون و سریع در هر جا و هر زمان بشکل دوامدار و نامحدود ادامه پیدا کند، مناطق مسکونی بر آنان تنگ شده و وسایل معیشتی بر ایشان کفایت نمی کند، سپس رسیده گی درست به مسایل همچون نفقه (خوراک، پوشاک و مسکن) و وسایل بهداشتی، علمی و فرهنگی ایشان نیز مشکل میشود، که سر انجام این امر موجب مضایقه، بدبختی، فقر و غیره گردیده، مردم به گدایی و عقب ماندگی و هلاکت مواجه خواهند شد، بناءً ایجاب می گردد تا جمعیت بشری تحت کنترل و محدودیت قرار گیرد.

- تحدید نسل متناسب با فطرت بشری است: به نظر دعوتگران تحدید نسل، فطرت بشری همواره با تحدید نسل خلق شده، و به همین جهت جلوگیری از ازدیاد بی نهایت نسل بشر مرگ و میر خلق شده است، که انسان ها از اثر حوادث مختلف در همه مراحل زنده گی و نهایتاً بطور قطع در کهن سالی به مرگ مواجه شده، راهی دار ابدیت می شوند، بناءً آنان استدلال میکنند، که نظریه تحدید نسل نظریه مناسب می باشد، زیرا این موضوع بشریت را بشکل خوبتر و بهتر به این هدف فطری نزدیک می سازد.^{۱۲}

۳- تحدید نسل خانواده را از فقر و آفات محافظت می کند: این نظریه، نظریه مشهور دعوتگران تحدید نسل است و بنام تنظیم خانواده نیز شهرت یافت است، که مشابَهت و مشترکاتی، که با تنظیم نسل دارد خیلی مورد توجه جوامع بشری نیز قرار گرفته است، در حالیکه حقیقت تنظیم نسل با تحدید نسل فرق دارد، چنانچه در تعریفات توضیح گردید، به هر حال به اساس این نظریات، مردم از هر ناحیه و

^{۱۱} منظمه المؤتمر الاسلامی، مجله مجمع الفقه الاسلامی، ۵ (بی تا)، ۹۷-۹۹.

^{۱۲} ابو زید، فقه النوازل، ۹۵.

بویژه اکثرآ از ناحیه اقتصاد از هم متفاوت اند، چنانچه برخی غنی و برخی فقیر اند، که اغلباً فقراء نمی توانند به امور معیشتی و خانواده گی شان بصورت درست رسیده گی نمایند، لذا بهتر خواهد بود تا تعداد فرزندان خانواده محدود و کم باشند و به همین ترتیب در سطح یک جامعه، کشور و تمام جوامع بشری این روش روی دست گرفته شود.^{۱۳}

۴- تحدید نسل از صحت و جمال زن محافظت می کند: طرفداران تحدید نسل استدلال می کنند، که منع حمل و محدود ساختن توالد و تناسل در حفاظت جمال و صحتمندی زن مؤثر است، زیرا در تولد زیاد همواره قوت جسمی زن ضعیف شده و از اثر تکلیف زایمان پی در پی و نا محدود، جمال و صحت آن متضرر می شود.

اگر چه دلایل فوق بحیث عوامل و اسباب برجسته و مهم برای محدود ساختن نسل بشری می باشد، و در عین حال انعکاس دهنده اهداف تحدید نسل نیز محسوب می گردد، ولی ممکن است، که اهداف دیگری نیز مانند کم نمودن نفوس مسلمانان و... در نزد دعوتگران به این موضوع موجود بوده باشد، که آنرا از مردم پنهان و مخفی نگه دارند.

مناقشه بر دلایل فوق: اگر چه دلایل فوق مورد پذیرش جوامع غیر اسلامی واقع شده است، که عملاً از آن استفاده می کنند، ولی متأسفانه برخی از مسلمانان نیز از این نظریات متأثر گردیده است، که امروزه در عده از کشور های اسلامی نظریه تحدید نسل یا کنترل جمعیت رواج یافته است، اما بر دلایل متذکره اعتراضات و مناقشات زیادی وجود دارد، که خلاصه آن ذیلاً بیان می گردد:

اول: موضوع تنگ شدن زمین یا تنگ شدن وسایل معیشتی و مواجه شدن مردم به حرج و هلاکت و غیره، یک گمانه زنی بیش نیست، لذا نمی توان به اساس آن، حکم قاطع به موضوع بزرگ، که محدود ساختن نسل است صادر و مرتب نمود، همچنان خداوند متعال هر انسانی را توأم با توانایی و استعداد ها خلق کرده است، که بوسیله آن تلاش نموده و کسب نفقه و امرار حیات مینماید.

دوم: اگر مراد از فطرت در نظر مدعیان کنترل جمعیت، غرایز و فطرت انسان زنده باشد، پس دلیلی، که برای تحدید نسل ذکر کرده اند، مخالف فطرت بشری است، زیرا در فطرت بشری محبت حیات، محبت اولاد، محبت زندگی اجتماعی و غیره می باشد، از همه مهمتر حتی به داشتن فرزندان و اولاد افتخار نموده و نبود آنرا عذاب و محرومیت می دانند، و اگر مراد ایشان از فطرت خلقت خداوند باشد نیز صدق نمی کند، زیرا مقتضای خلقت خداوند این است، که انسان به دنیا بیاید و بعد از آن تا مدت معینی، که خالق برایش تعیین کرده است، زندگی نماید.^{۱۴}

^{۱۳}حنیف، چراغ حکمت، ۱۵.

^{۱۴}حنیف، چراغ حکمت، ۱۵۱.

سوم: خداوند رازق انسان ها را خلق کرده و وسایل و امکانات گوناگونی را نیز در اختیارشان قرار داده است، که حتی موضوع رزق و روزی و امرار معاش آنان را تضمین نموده و به عهده خود گرفته است، چنانچه او تعالی فرموده است: ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا﴾^{۱۵} ترجمه: «اوست آن ذاتی، که آنچه در زمین است، همه را برای شما آفرید»، درآیه دیگر آمده است ﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾^{۱۶} ترجمه: «و هیچ جنبنده ای در زمین نیست مگر (اینکه) روزیش بر عهده خداست»، و همچنان الله (ﷻ) در آیه دیگری از قرآن کریم می فرماید ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِّنْ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ﴾^{۱۷} ترجمه: «و فرزندان خود را از بیم تنگدستی مکشید ما شما و آنان را روزی می رسانیم».

چهارم: مدعیان تحدید نسل گفتند، که توالد و تناسل به جمال و صحت زنان ضرر دارد نیز درست نمی باشد، زیرا اگر توالد و تناسل صرف جهت حفظ جمال زن منع و توقف شود، این کار جز شهوت پرستی و پیروی از هوا و هوس نیست، که درست نمی باشد.

همچنان خالق کاینات حمل و ولادت را از غرایز و وظایف طبیعی و فطری زن گردانیده، و با عواطف زن گره داده است، چنانچه اگر زنی از این غریزه و وظیفه محروم شود، به عقده، یأس و تشویش های روحی و روانی مبتلا می شود، بناءً ضرر های ناشی از منع و تحدید نسل بیشتر از عواقب سوء متذکره حمل و ولادت می باشد.^{۱۸}

عملیه ها و وسایل اساسی تحدید نسل: مهمترین عملیه و وسایل تحدید نسل عبارت اند از: اخراج رحم، خنثی کردن حجرات تناسلی زوجین، استفاده از ادویه های قطع و منع بارداری و عزلت از خانم می باشد.

حکم شرعی تحدید نسل: برای تحدید نسل به هرگونه که باشد (خواه قطع نسل بصورت قطع از ابتداء باشد یا قطع دائمی بعد از تولد یک فرزند، دو فرزند، سه فرزند و... باشد) برخی دلایل اند، که بر حرمت و ممنوعیت آن دلالت دارند و برخی از دلایل وجود دارد، که در برخی حالات جواز می دهد، و اینکه هر کدام این دلایل ذیلاً بیان می گردد:

الف: نصوص دلالت کننده بر تحریم تحدید نسل: این دلایل به ترتیب ذیل بیان میگردد:

۱- کتاب الله: خداوند متعال میفرماید ﴿وَلَا ضَلِيلَهُمْ وَلَا مَنِئِهِمْ وَلَا مَرْنَهُمْ فَلْيَبْتِكُنْ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْنَهُمْ

فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ﴾^{۱۹} ترجمه: «و آنان را سخت گمراه و دچار آرزوهای دور و دراز خواهم کرد و دستورشان

^{۱۵} البقره ۱/۲۹.

^{۱۶} الهود ۱۱/۶.

^{۱۷} الانعام ۶/۱۵۱.

^{۱۸} ابو زید، فقه النوازل، ۱۲۲.

^{۱۹} النساء ۱/۱۱۹.

می‌دهم، پس گوشه‌های چهار پایان را قطع میکنند و به ایشان دستور می‌دهم، پس آنان آفریده خدا را دگرگون میکنند».

وجه استدلال: از اینکه خداوند زنان را با فطرت و توانایی حمل و ولادت خلق کرده است، پس عقیم ساختن آنان درست نیست، زیرا این کار تغییر دادن خلق الله است، که از اغواگری‌ها و تزئینات شیطان بوده، و برای دوستانش انجام می‌دهد، پس قطع کردن و بند ساختن ولادت جواز ندارد.^{۲۰}

امام قرطبی نیز در تفسیر آیه فوق فرموده است؛ خصی نمودن انسان جواز ندارد، زیرا این کار مثله و تغییر خلق الله می‌باشد.^{۲۱}

۲- سنت رسول الله؛ طوریکه حدیثی از سعد بن وقاص چنین روایت شده است: «رد رسول الله ﷺ علی عثمان بن مظعون التبتل ولو اذن له لاختصینا»^{۲۲} ترجمه: «پیامبر خدا عثمان بن مظعون را از کناره گیری و انقطاع از زنان منع کرد، اگر اجازه می‌داد میان خود را خصی می‌نمودیم».

۳- قیاس: تحدید نسل به اساس قیاس ذیل نادرست می‌باشد

اول: از اینکه یکی اهداف اساسی شریعت اسلامی حفظ نسل بشر است، که قطع نمودن دائمی حمل منافی با این هدف می‌باشد، و هر عملی، که بر خلاف اهداف اساسی شریعت اسلامی باشد، نا درست می‌باشد.^{۲۳}

دوم: قطع نسل مخالف فطرت بشری است، زیرا فطرت بشری آمیخته با حب نسل و اولاد است، پس تحدید نسل جواز ندارد، چنانچه جاهلان نیز قبیل از اسلام اولادشان را از ترس فقر و تنگدستی از بین می‌بردند، خداوند متعال آنان را شدیداً از این کار نهی کرد.

سوم: قطع نسل و تحدید دائمی نسل به منزله زنده به گور کردن است، پس جواز ندارد. به اساس دلایل فوق، نظر اکثر فقهای متقدمین و متأخرین نیز بر عدم جواز قطع و تحدید نسل می‌باشد، مگر در موارد، که ضرورت شدید به میان آید و داکتر حاذق مسلمان به آن حکم نماید.^{۲۴}

ب: دلایل جواز دهنده تحدید نسل: طرفداران این عملیه اکثراً فقهای معاصر می‌باشند، که آنان عقیم سازی یا قطع کردن و محدود ساختن نسل را به اساس برخی از دلایل و ضرورت جواز می‌دهند، و اساس ترین آن قرار آتی می‌باشد:

۱- مبتلا بودن مادر به امراض قلبی شدید و حاد.

^{۲۰} محمد خالد منصور، الأحكام الطبية المتعلقة بالنساء (ریاض: دار عالم الکتب، ۱۹۹۰)، ۱۲۳.

^{۲۱} محمد بن احمد القرطبی، التفسیر القرطبی (ریاض: دار عالم الکتب، ۲۰۰۳)، ۲۵۱.

^{۲۲} ابو الحسین مسلم بن الحجاج النیسابوری، الجامع الصحیح المسمی بصریح مسلم (مصر: المطبعة المصرية، ۱۳۴۷ق)، "النکاح"، ۷.

^{۲۳} حنیف، چراغ حکمت، ۱۵۳-۱۵۴.

^{۲۴} منصور، الأحكام الطبية المتعلقة بالنساء، ۱۲۶-۱۲۷.

۲- مبتلا بودن مادر به برخی از امراض جهاز تنفسی.

۳- عاید شدن مادر به برخی از امراض صعب العلاج.^{۲۵}

۴- موجودیت خطر مرگ مادر از اثر ولادت: طوریکه به برخی از زنان ولادت مشکل می باشد، که حتی ولادت آنها بدون عملیه جراحی ممکن نمی باشد، و هر بار ولادت آنان با عملیه جراحی صورت می گیرد، که در این صورت منع حمل یا محدود ساختن نسل جایز است، زیرا حفظ حیات مادر نسبت به فرزند از اینکه اصل است، مهم می باشد.^{۲۶}

اگر ولادت های پی در پی در مادر ضررهای شدید صحتی همچون دچار ضعفیت، امراض قلبی و... را بیار داشته باشد، و داکتر ماهر مسلمان بر منع حمل توصیه نماید، در این صورت مادر می تواند از وسایل منع و تأخیر حمل استفاده نماید، اما اگر صحت مادر خود بخود یا از اثر تداوی بهبود یافته، قوت جسمی پیدا کند، نمی تواند به منع و قطع حمل خود ادامه دهد.^{۲۷}

یافته ها یا نتایج: یافته ها و نتایج اساسی تحقیق هذا قرار ذیل میباشد:

۱- تحدید نسل عبارت از: متوقف ساختن و منع کردن حمل و ولادت بعد از رسیدن فرزندان به تعداد مورد نظر می باشد، که از منع و تنظیم نسل تفاوت دارد.

۲- اگرچه سیر تاریخی تحدید نسل به زمان های جاهلیت قبل از اسلام می رسد، اما بگونه رسمی آن تحت عناوین همچون تحدید نسل و تنظیم نسل یا کنترل جمعیت در سال ۱۷۸۹م توسط مالتوس اقتصاد دان انگلیسی و کشیشی طرح شد و سپس آن را فراسیس بلاس فرانسوی و چارلز نورتون پزشک مشهور آمریکایی در جوامع غربی و اروپایی ترویج دادند، و بعداً در بسیاری از کشورهای اسلامی نیز سرایت کرد.

۳- عمده ترین عوامل و دلایل تحدید نسل، که حامیان این نظریه ارایه نموده اند و مورد نقد نیز قرار گرفته است، عبارت از: موضوع اقتصادی، اجتماعی، خانوادگی و صحتی همچون خوف عدم رسیدگی به روزی، لباس، مسکن، آب، و عدم رسیدگی به تعلیم و تربیه، موضوع صحتی و... بوده است، و مهمترین روش های منع و تحدید نسل اخراج رحم، خنثی کردن حجرات تناسلی زوجین، استفاده از ادویه و وسایل قطع و منع بارداری و عزلت از خانم می باشد.

۴- عمده ترین مجوز شروط و موارد قطع و تحدید نسل عبارت اند از: ۱- خوف هلاکت مادر در صورت توالد بی در پی یقینی باشد، ۲- خوف دچار شدن مادر به امراض صعب العلاج و خطرناک از قبیل

^{۲۵} منظمة المؤتمر الاسلامی، «مجله مجمع الفقه الاسلامی»، ۱۰۹.

^{۲۶} حنیف، چراغ حکمت، ۱۵۴.

^{۲۷} سلیمان البجیرمی، حاشیة البجیرمی مشوره تحفة الحیب (مصر: مؤسسة الرسالة، بی تا)، ۱۷.

امراض قلبی و جهاز تنفسی و ۳۰۰۰- عدم وجود مطلق امکانات معیشتی و صحی و فقر شدید، که قطعاً به نفقه فرزندان رسیدگی نتواند، ولی در این صورت فقط محدود ساختن تعداد فرزندان جایز است، نه قطع دایمی توالد از ابتدایی ازدواج، اما حکم شرعی تنظیم نسل تا سه سال بدون کدام مشکل جایز بوده و اما بالاتر از آن نیز بنابر تحقق شروط و ضرورت خاصی با مشوره داکتر حاذق مسلمان باکی ندارد.

نتیجه گیری: نتیجه گیری اساسی تحقیق هذا قرار ذیل است:

- ۱- موضوع تحدید نسل قبل از اسلام و بعد از اسلام به شکل غیر رسمی موجود بوده است، اما بگونه رسمی آن در سال ۱۷۸۹م در کشور انگلستان مطرح شد، و از آنجا در جوامع غربی و اروپایی و بعداً در بسیاری از کشور های اسلامی انتقال و سرایت یافت.
- ۲- شریعت اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی توجه و اهتمام و تشویق و ترغیب بیشتر نموده، و تحدید نسل را بدون دلایل و موارد موجه نکوهش نموده، و نا درست میدانند.
- ۳- از دیدگاه اکثر فقهای متقدمین و متأخرین قطع دایمی نسل از ابتدایی ازدواج و یا تحدید آن جز در شرایط خاص و موجودیت برخی ضروریات شرعی مانند یقینی بودن خوف مرگ مادر... با در نظر داشت مشکلات سطحی خانوادگی، اقتصادی و صحی جواز ندارد، ولی حکم تنظیم آن بنابر ملاحظات مشکلات فوق وقواعد و ضوابط شرعی جواز داده شده است.
- ۴- از دیدگاه شریعت اسلامی بهترین زنان مسلمة بعد از داشتن اخلاق، بسیار دوست دارنده شوهر و بسیار فرزند آوران آنان می باشد، روی هم رفته شریعت اسلامی در فرزند آوری و افزایش نسل انسانی توجه و اهتمام و تشویق و ترغیب بیشتر نموده است، و منع و تحدید نسل را جز در موارد موجه نکوهش نموده، و نا درست می داند.

پیشنهادات:

- ۱- برای اینکه مسلمانان از احکام شرعی منع نسل، تحدید نسل و تنظیم نسل آگاهی لازم نمایند، تا آنان در این امور جز در موارد ضرورت دست نزنند، امور ذیل پیشنهاد می گردد:
- ۱- مسلمانان باید قطع و تحدید نسل را جز در موارد خاص و ضرورت شدید و بدون دستور داکتر ماهر مسلمان انجام ندهند.
- ۲- مسلمانان باید احادیث و سیرت سعادت بار رسول اکرم صلی الله علیه و آله و نوشته دانشمندان اسلامی معاصر را در ارتباط توالد و تناسل و منع، تحدید و تنظیم نسل مطالعه نمایند.
- ۳- دانشمندان اسلامی باید ملت مسلمة را از طریق مناظر و خطبه های جمعه، مجلات، روزنامه ها و رسانه های صوتی و تصویری از احکام شرعی منع نسل، تحدید نسل و تنظیم نسل آگاهی دهند.
- ۴- مسلمانان فواید و اضرار منع و تحدید نسل و عدم تحدید آن را تحقیق و مطالعه نمایند، در نتیجه فواید هر کدام بیشتر به نفع والدین و جامعه بوده، و اضرار آن کمتر باشد، ترجیح دهند.

۵- دولت جمهوری اسلامی افغانستان نیز در همچو قضایای مهم اجتماعی مداخله نموده، و منع نسل، تحدید نسل و تنظیم نسل غیر موجه را ممنوع قرار داده، و متخلفین را مورد باز پرس و پیگرد قانونی قرار دهد.

منابع

- ابو داود، سلیمان بن الأشعث بن شداد بن عمرو بن عامر. سنن ابی داوود. کابل: مکتبه الافغان، ۱۴۳۵ق.
- ابو زید، بکر بن عبدالله. فقه النوازل. مصر: مؤسسة رسالت، ۱۴۱۶ق.
- منظمة المؤتمر الاسلامی. «مجلة مجمع الفقه الاسلامی». ۵. بی تا.
- الاصفهانى، حسین بن محمد. المفردات. دمشق: دار العلم دار الشامیه، ۱۴۱۲ق.
- البيجرمی، سلیمان. حاشية البيجرمی مشوریه تحفة الحبيب. مصر: مؤسسة الرسالة، بی تا.
- البخارى، محمد بن اسماعيل. الجامع المسند الصحيح المختصر من امور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وایامه المعروف بصحيح البخارى. دمشق: دارطوق النجات، ۱۴۲۲ق.
- القرطبي، محمد بن احمد. تفسير القرطبي. رياض: دار عالم الكتب، ۲۰۰۳م.
- المقرئ، احمد بن محمد. المصباح المنير في غريب الشرح الكبير. قاهرة: دارالحديث، ۲۰۰۳م.
- النيسابورى، ابو الحسين مسلم بن الحجاج. الجامع الصحيح المسمى بصحيح مسلم. مصر: المطبعة المصرية، ۱۳۴۷ق.
- حنيف، عبدالحق. چراغ حكمت. پروان: دانشگاه پروان، ۱۳۹۴.
- محمد، معين. فرهنگ بارسی معين. تهران: موسسه انتشارات امير كبير، ۱۳۷۱.
- منصور، محمدخالد. الأحكام الطبية المتعلقة بالنساء. رياض: دار عالم الكتب، ۱۹۹۰م.
- مهييار، رضا. فرهنگ ابجد عربی فارسی. تهران: نشر احسان، ۱۳۸۶ش.

